

VORO MOSKVAPROCESSERNAS

ANKLAGADE QUISLINGAR?

NÅGRA KOMMENTARER TILL AMBASSADÖR DAVIES'
SOVJETSKILDRINGAR

Av DIPLOMATICUS¹

AMBASSADÖR J. Davies' bok »Mission to Moscow» (svensk titel »På uppdrag i Moskva») har överallt väckt stor uppmärksamhet, framför allt i författarens eget land, U. S. A., där boken blivit en best seller. Detta kan icke förvåna, ty i Davies' bok ha vi att göra med ett djärvt försök att lösa ett problem — för att inte säga en gåta — som i högsta grad intresserar alla: hur kan det förklaras, att Sovjetunionens motståndskraft i det pågående kriget visat sig mycket större än det i allmänhet, och även från flera välinformerade experters sida, antogs för möjligt eller förespåddes? Det är självklart, att detta konkret formulerade problem inte kan lösas utan att man behandlar frågor av mera generell karaktär: Vad föreställer den ryska sovjetregimen i och för sig? Vilka tendenser kan man konstatera i dess politiska och sociala utveckling? Vilka sannoliketskalkyler för den vidare utvecklingen kan man göra på grundval av dessa tendenser och vilket inflytande kan denna utveckling troligtvis få på den övriga världen? Det kan inte bli utan inverkan på hela världens öde, i vilken riktning och i vilka former ett samhälle utvecklar sig, som utsträcker sig över en sjättedel av jordklotets yta och i sin utveckling uppvisar så starka dynamiska tendenser.

Att Davies är en klar- och skarpsynt observatör, en klok, med stor livserfarenhet utrustad personlighet, därom kan det inte råda något tvivel. I Förenta staterna har han haft presidentens uppdrag att bekläda viktiga poster, bland annat som ordförande i Federal Trade Commission med dess uppgift att undersöka storbolagens affärer. När Roosevelt 1936 sände honom som ambassadör till Moskva, tog han utan tvivel även i beräkning de egenskaper,

¹ Uppsatsen utgör en översättning. Det kan tilläggas att förf. länge bott i Ryssland och är mycket förtrogen med ryska förhållanden.

Red. av Svensk Tidskrift.

som Davies ådagalagt som ordförande i den nämnda kommissionen, och de erfarenheter, som han där tillägnat sig. Den huvudsakliga uppgift, som presidenten gav sin ambassadör, bestod ju också i att med hjälp av personliga iakttagelser söka nå till klarhet om hur starkt eller svagt Sovjetryssland egentligen var — presidenten hade ju redan åsikten, att Ryssland för världens krig eller fred var en väsentlig faktor. Det framgår med full klarhet av boken, hur ivrigt och plikttroget Davies sökte fullgöra uppdraget. Han företog långa forskningsresor i Ryssland och studerade ett stort antal industriföretag, kolkhoser, sanatorier, vilohem, pioniärläger o. s. v. Likaså reste han genom en rad av Rysslands närmaste grannländer, och omsorgsfullt samlade han mångsidiga informationer. Det kan icke råda skilda meningar om att det material, som denne kloke och uppmärksamme observatör insamlade, i sin helhet är av ett mycket högt värde. Frågan är bara, huru djupt han förmått att tränga in i de stora ryska problemen för att riktigt förstå dem och för att finna en riktig lösning av dem.

Det måste sålunda genast framhållas, att Davies, hur skarsynt observatör han än var, likväl hade ett stort handikap. Såsom det tydligt framgår av hans bok voro ryska förhållanden, rysk historia o. s. v. för honom när han anlände till Moskva ungefär som en ännu icke upptäckt kontinent. Att hans kunskaper om Rysslands politiska utveckling, milt sagt, lämnade ganska mycket övrigt att önska, kan man t. ex. se från anteckningen i dagboken ¹⁴/3 1937, enligt vilken den ryska lagstiftande folkrepresentationen skulle ha grundats av en tsar vid namn Alexander.¹ För Svensk Tidskrifts läsare behövs det kanske inte sägas, att »grundaren» av duman var den siste ryske tsaren, Nikolaus II. Och om förhållandena i Ryssland före sovjetperioden synes författaren inte ha några nämnvärt bättre kunskaper än om Rysslands konstitutionella historia. Han tror t. ex. att det var först under sovjetregimens tid, som böndernas barn »för första gången i historien fått tillfälle till skolbildning och ser nu sin chans att komma ut ur bondeklassens skrankor». En sådan möjlighet förefanns redan från och med 60- och 70-talen under det förra århundradet och utnyttjades också i ständigt stegrad utsträckning ända upp till högsta akademisk bildning, något som synbarligen varit honom alldeles obekant. Såsom det framgår av dagbokens anteckningar ²/3 1938 kan Davies icke ryska. Vid öppnandet av den Bucharin-Rykovska

¹ I den svenska översättningen av boken har denna uppgift utelämnats.

processen kunde han följa förhandlingarna endast genom att den bredvid honom sittande estniske ministern viskande översatte de anklagades utsagor.

Att någon, hur skarpt förstånd han än må ha, med sådana förutsättningar skulle kunna djupare tränga in i det sovjetryska problemet och träffa dess rätta lösningssätt, synes redan a priori fullständigt omöjligt. Ty få problem äro så oändligt komplicerade som det ryska. För att nå fram till dess kärna är det ett *conditio sine qua non* att äga den grundligaste kännedom om den ryska utvecklingen, politiskt, socialt, andligt och i andra hänseenden. Man måste också känna den revolutionära rörelsens historia. Den ryska mentaliteten är — liksom t. ex. den japanska och kinesiska — en värld för sig, som en människa från det västerländska kulturområdet måste leva sig in i under många år innan hon steg för steg börjar begripa den.

Ännu ett sakförhållande är anmärkningsvärt. Sovjetrysslands förre mångårige utrikeskommissarie, Maxim Litvinov, har givit boken (den engelska upplagan) en mycket varm rekommendation. Han prisar den som »det mest framstående bidrag till litteraturen om Sovjetryssland», och han anmärker vidare, att ehuru Davies var en nykomling på diplomatiens fält och Ryssland var nytt för honom, d. v. s. ett föga känt land, fann han dock med detsamma de rätta utgångspunkterna för att närma sig de nya företeelserna. Låtom oss anta, att förre amerikanske ambassadören i Berlin skrivit en liknande bok, »Mission to Berlin», och att Joachim von Ribbentrop försett den med ett varmt rekommendationsbrev, prisande författarens goda vilja och förmåga att finna de rätta utgångspunkterna för att närma sig nationalsocialismens »nya företeelser». Antagligen skulle då hos varje neutral läsare uppstå ett allvarligt tvivel om författarens utgångspunkter kunde antas vara riktiga och hans resonemang trovärdiga. Oavsett särarter och särprogram är Sovjetryssland en lika totalitär stat som Tyskland; det är på samma sätt grundat på en systematisk och koncentrerad propaganda, och det bryr sig lika litet om den objektiva sanningen som det nationalsocialistiska Tyskland.

Ändå hindrar allt detta inte, såsom redan sagts, att Davies' informationer om fakta och därur dragna slutsatser äro i alla avseenden av stor betydelse och värda att beaktas. Särskilt gäller detta om Rysslands försvarsstyrka.

Davies förstod mycket fort och rapporterade upprepade gånger till Washington, att sovjets militära kraft var mycket stor och att

sovjetregeringen, som i högsta grad var medveten om krigshotet, med största iver och energi arbetade på att förstärka den. Naturligtvis stödde sig dessa hans slutsatser till stor del på de till ambassaden hörande militära experterna, framför allt på militärattachéns överste Faymonville's åsikter (honom prisar Davies som en mycket plikttrogen och begåvad man). För Davies och hans militära experter framstode den röda arméns människomaterial i allmänhet och officerskårens i synnerhet som mycket bra. Arkebuseringen 1937 av äldre erfarna generaler försvagade naturligtvis till en viss grad militärmakten, men Davies förenade sig med överste Faymonville's uppfattning, att den saken ej skulle överdrivas. Militärmaktens organisation och beväpning stode på en mycket hög nivå och outtröttligt strävade man att skapa en ännu bättre standard. Om man även toge i betraktande Rysslands omätliga naturrikedomar och industrins utveckling i ett nästan feberaktigt tempo, och härtill lade de ständigt stegrade, nästan astronomiska summor, som staten i sin budget låtit gå till de militära förberedelserna, då fanns det tillräckliga motiv när Davies i sina rapporter uttryckte meningen, att den röda armén i ett kommande krig skulle visa sig vara en mycket större makt än man i allmänhet föreställde sig det ute i världen.

Självklart fanns det också en annan sida av saken. I sin rapport 28/7 1937 om marskalk Tuchatjevskijs och de andras arkebusering säger Davies, att röda armén vore sovjetregeringens både största svaghet och största styrka. Röda armén vore nämligen den enda makt, som omedelbart kunde störta och krossa regeringen. Vidare talar han om den skarpa missbelåtenhet med regeringens politik, som kommit till synes i armén och som föranlät regeringen att slå till snabbt och hänsynslöst, när armén tycktes börjat växa den över huvudet. Därför hade regeringen gripit till sådana drastiska medel som arkebusering av en hel rad av röda arméns framstående ledare, varefter ett grundligt »rensningsarbete» inom officerskåren iscensattes. Den kände franske författaren Souvarine uppger, stödande sig på olika källor, att 30,000 officerare därvid utrensats. Säkerligen arkebuserades då en ganska stor del av dessa, fastän det fattas uppgifter om deras närmare tal.

»Den stora frågan är huruvida andan i armén har rubbats av avrättningen av generalerna och om dess lojalitet mot Stalin försvagats. Om Stalin behåller arméns lojalitet har han rent politiskt en starkare ställning än någonsin, emedan han då har krossat alla potentiella medtävlare.»

En sådan riktig och träffande diagnos ställer Davies ³⁰/₆ 1937 i brev till sin dotter. Snart visade det sig också, att armén förblev Stalin trogen och lydig. Davies hade upprepade gånger tillfälle att rapportera till Washington, att Stalin satt säkrare i sadeln än någonsin förut. Samtidigt fortsatte såväl bland militären som inom civilbefolkningen det terroristiska »rensningsarbetet», vilket höll på nästan två år och skedde med en sedan länge inte skådad intensitet. Om denna verksamhet skriver Davies i sin rapport No. 737 ¹⁶/₁₁ 1937: »... av omdömesgilla iakttagare antages det att det antal parti- och regeringsfunktionärer som avrättats under den pågående rensningen uppgår till tusentals och antalet arresterade till tiotusentals.» I rapporten No. 1104 ¹/₄ 1938 läsa vi om samma sak:

»Terrorn är en hemsk verklighet. Det finns många tecken här i Moskva som tyda på att skräcken genomsyrar hela samhället. Minsta hushåll, det må vara aldrig så enkelt (however humble), lever i en ständig fruktan för en nattlig razzia av hemliga polisen.»

Bara terror och fruktan var emellertid för litet för att garantera militärmaktens lydiga trohet mot regeringen. Självklart vidtogos också alla slags andra tänkbara åtgärder, av vilka man kunde hoppas på goda resultat, såsom förbättring av officerarnas levnadsförhållanden och framför allt deras löner, höjandet av deras sällskapliga position och självmedvetande bl. a. genom att gradbeteckningar från tsartiden på nytt infördes, stärkandet av den politiska kontrollen och uppfostran inom armén o. s. v. Den viktigaste åtgärden var dock uppeldningen av den ryska patriotismen och de nationella känslorna samt stegringen av krigspsykosen. Detta skedde med hjälp av den mest intensiva propaganda, vartill alla den moderna teknikens hjälpmedel begagnades. »Tidningarna, radion, filmen, skolundervisningen, partiorganisationerna och själva armén impregnera ständigt allmänheten med kommunismens religion, med hot om en utländsk invasion, med rysk nationalism och med hopp om bättre levnadsförhållanden», skriver Davies i en längre översikt ⁶/₆ 1938, d. v. s. fyra dagar före hans avresa från Moskva till en ny post. I denna sin sammanfattande rapport kommer han till följande slutsats: »Under sådana förhållanden är det icke troligt att regeringen svävar i aktuell fara att störtas.» Han menar, att om inte vissa fullständigt extraordinära saker hände, vore regimen under en obestämd tid framåt fast förankrad vid makten. Dock löpte även denna regim alltid den fara,

som i regel hotar varje diktatur. Efter att ha räknat upp faromomenten skriver Davies bland annat:

»Det finns alltid möjligheten att en Napoleon uppstår i armén som kan ha planer på att igångsätta en palatsrevolution och gripa makten. Förräderiprocesserna, avrättningarna och rensningarna äro svaghetstecken som sammanhånga med de stridiga intressena inom människonaturen. Denna revolution 'förtär sina egna barn'. Likvideringen av politiska motståndare igångsattes 1934 och har sedan fortsatt i en skräckinjagande takt. För en demokratisk uppfattning förefaller det oundvikligt att den tyranniska makt över de enskildas liv och frihet som utövas av en hemlig polis som sträcker sig till alla klasser inom samhället och skiljer människor från anhöriga och vänner utan att ge dem någon möjlighet att söka skydd mot eventuell orättvisa, i längden måste störta vilken regim som helst. Enligt den kommunistiska tron äro alla handlingar som göras i dess namn berättigade. Inga hänsyn till heder och lojalitet gå upp mot plikten mot partiet. Följden blir att männen i ledningen inte ha något förtroende eller någon tillit till varandra. Detta är en allvarlig och grundläggande svaghet som utgör ett ständigt hot mot den existerande regeringen.»

Vem kunde tänka sig, att en regering med sådana svaghets-tecken visat sig vara tillräckligt stark för att med framgång föra ett stort krig mot mycket starka motståndare och uthärda deras stormanlopp? Därom skriver Davies i sin översikt % 1938: Sovjet-regeringen är säker på att den förmår framgångsrikt motstå ett samtidigt anfall från både Japan och Tyskland. Författaren till-lägger å sin sida endast att det skulle vara ytterst svårt för an-griparna att besegra och förintä de ryska militära krafterna, som ha en bundsförvant i den ryska vintern. Svaghetsfaktorer kunna däremot uppenbara sig på andra frontavsnitt, d. v. s. inom den industriella produktionen bakom den egentliga fronten och i fråga om försörjningen med oljeprodukter av högre kvalitet.

Nyheten om det rysk-tyska krigets utbrott den 22 juni 1941 hörde Davies på en gata i Madison, Wisconsin, av en medarbetare i United Press. Då denne begärde ett uttalande, förklarade Davies att världen enligt hans mening kommer att häpna över röda arméns motståndskraft; även om Hitler lyckades ta en avsevärd del av Ryssland, skulle det blott vara början av hans svårigheter. Detta uttalande väckte stort uppseende i pressen, då det stod i direkt motsättning till alla militära experters opinion. Tre dagar senare höll Davies ett tal i Chicagos universitetsklubb. Vid diskus-sionen efter talet ställde någon frågan: »Hur är det med femte-kolonnare i Ryssland?» Utan att betänka sig svarade Davies:

»Sådana finns icke där, de ha alla blivit avrättade.» Först senare samma dag, när han redan satt på tåget, började han grubbla över den framställda frågan. Nu gick det plötsligt upp för honom att man i samband med den nazistiska invasionen i Ryssland ej hört ett enda ord om den »inre aggressionen» i samspel med tyskt överkommando. I Sovjets bild finns det ingen sudetisk Henlein, ingen slovakisk Tiso, ingen belgisk Degrelle eller norsk Quisling. När han tänkte på detta liksom sköt det en tanke genom hans huvud, nämligen att vissa i Ryssland observerade sakförhållanden egentligen haft en helt annan mening än han själv tidigare hållit före. Återkommen till Washington hade han på nytt läst igenom anteckningarna i sin dagbok och de officiella rapporterna angående de två stora politiska processer som han åhört i Moskva (mot Radek, Pjatakov m. fl. i januari 1937 och mot Bucharin, Rykov m. fl. i mars 1938).

När han bevistade processerna på sin tid, hade hela hans uppmärksamhet varit riktad på den dramatiska kampen om makten mellan Trotskijs anhängare och Stalin. Däremot hade han fullständigt bortsett från de anklagades verksamhet som tyska femtekolonnare. När han nu åter gick igenom processmaterialet, hade han upptäckt att alla de metoder om verksamheten i den tyska »femte kolonnen», så som dessa nu äro bekanta för hela världen, redan den gången fullständigt blottats genom de anklagades bekännelser. De anklagade vore intet annat än ryska »quislingar». Sedan han efteråt plötsligt upptäckt detta överraskande faktum, citerar han en hel rad av de främsta anklagades förklaringar. Enligt dessa hade de erkänt sig skyldiga till de svartaste dåd av högförräderi till förmån för de tyska och japanska regeringar, av vilka de mottagit stora penningbelopp: de hade vidarebefordrat spionageunderrättelser; medverkat i upprättandet av tyska och japanska spionagecentra i Ryssland; gjort förberedelser till att i det förestående kriget, vilket Tyskland och Japan ämnade igångsätta mot Ryssland, stödja fiendernas krigshandlingar för att öppna fronten åt dem, spränga krigsviktiga industriföretag och militära förråd, vålla urspåringar av militära tåg etc. Lyckligtvis hade dock sovjetregeringen varit underrättad om all denna undermineringsverksamhet samt i god tid likviderat quislingarna och deras kriminella organisationer.

Sådan är Davies' nuvarande, utan tvivel mycket sensationella förklaring. Han menar, att allt vad de häktade uppgåvo på de anklagades bänk om sina förbrytelser motsvarade sanningen.

De rapporter, som Davies sände omedelbart efter processerna, hade formulerats med mycket större återhållsamhet. I rapporten angående den Radek-Pjatakovska processen skriver han ¹⁷/₂ 1937 t. ex. följande: fastän han ej kan komma ifrån ett starkt tvivel om de avgivna bekännelserna kunna anses trovärdiga under ett rättssystem, som icke erbjuder något skydd alls för de anklagade, har han dock »mot sin vilja» kommit till övertygelsen att klagomålen bekräftades åtminstone så mycket, att befintligheten av en vidsträckt sammansvärjning måste tagas som ett faktum. En liknande slutsats drar han även av den Bucharin-Rykovska processen, ehuru han uttrycker sig där med något andra ord. När han kom till denna slutsats, stödde han sig inte blott på direkta intryck från processen utan även på de erfarenheter, som han själv samlat i sin rättegångspraktik som advokat. Säkerligen ännu mera vägande har för honom varit, vad han nämner i sin rapport om den första processen. Om denna process i stället för en sanningsenlig rättegång endast skulle ha varit en iscensättning, då skulle det ha fordrats — menar Davies — minst Shakespeares geni av skapande och Belascos geni i fråga om iscensättning. Tyvärr äro Davies' direkta intryck ingen övertygande borgen. Davies kunde ju endast följa de anklagades utsagor genom en viskande tolk. Rent tekniskt är det omöjligt att översättningen under sådana förhållanden kunde vara idealisk och ordagrann. Inte heller kunde tolken återge språkets och uttryckens finesser, vilka dock i ett sådant fall äro av största vikt. Tvivelsutan kunde översättaren i bästa fall återge endast de anklagades förklaringar i avkortad form, därtill utnyttjande de korta ögonblick som uppstodo mellan två satser. En stor del yttranden, som den gången inte syntes vara av särskild betydelse, blevo synbarligen icke alls översatta. Under sådana förhållanden är det alltför dristigt av förf. att tro sig kunna avgöra den subjektiva och objektiva sanningsenligheten hos de anklagades förklaringar. Dessutom måste man ta i betraktande, att de anklagades mentalitet var honom fullständigt främmande och obekant. När Radek-Pjatakovska processen började hade Davies *endast fyra dagar* vistats i Ryssland.

Ännu svagare grundad är Davies' mening att endast Shakespeare och Belasco tillsammans skulle ha förmått att iscensätta en sådan process. De som känna till Rysslands politiska historia och revolutionära utveckling, det kommunistiska partiet och dess ledande mäns särdrag och förflutna, kunna ge bara ett besked och detta är raka motsatsen till Davies' påståenden: utan allt tvivel hade

man i dessa processer att göra med en ren regi, men den var så brutal och klumpig att man knappast kan föreställa sig en dåligare iscensättning. Som en första grund för sina »starka misstankar» att bekännelserna i den Radek-Pjatakovska processen vore trovärdiga anför Davies, att de voro enstämmiga. Han har fullständigt rätt — just detta sakförhållande att det i processens symfoni icke förekommer det minsta missljud är redan det i högsta grad en bekräftelse på att man i verkligheten hade en iscensättning framför sig. Att 17 anklagade i den ena och 21 i den andra processen, av vilka de flesta t. o. m. på de anklagades bänk sågo varandra för första gången, erkänna sig lika enstämmigt och liksom enligt den militära disciplinens ordning skyldiga till alla dem förevitade brott utan att en enda av dem antingen till följd av självbevarelse-drift eller på grund av vissa principer skulle försöka anförä något sådant, som skulle avvika från den i anklagelseskraften uppsatta »generallinjen» — det kan ej på något sätt vara trovärdigt och är psykologiskt rentav omöjligt.

Men icke nog med detta. Med de anklagades »uppriktiga bekännelser» ha de politiska storprocessernas regissörer i Moskva redan upprepade gånger på oförlåtligt och skandalöst sätt misslyckats. Ehuru dessa tillfällen i sinom tid blevo överallt bekanta och helt visst ännu i dag äro i mångas minne, kan det dock vara nyttigt att påminna om några av dem.

Låtom oss framför allt erinra om den så kallade »industriprocessen» i november 1930. Under denna process erkände den huvudanklagade professor Ramsin sig skyldig till att i oktober 1928 i Paris ha förhandlat med två där bosatta ryska emigranter, före detta storindustriidkare, och att genom deras förmedling ha förhandlat även med konseljpresidenten Poincaré, utrikesminister Briand och den franska generalstaben. Ämnet för överläggningarna hade varit att förbereda en intervention i Ryssland i syfte att störta sovjetregeringen, för vilket ändamål Poincaré, Briand och den franska generalstaben liksom också »Lord Churchill»(!) i London hade erbjudit sin fullständiga medverkan och hjälp. Tyvärr uppvisade den av professor Miljukov i Paris redigerade ryska emigranttidningen tre dagar efter processens början dokumentariskt, att de båda nämnda industriidkarna-emigranterna avlidit flera år tidigare än de enligt Ramsins vittnesbörd skulle ha fört sina underhandlingar — den ene år 1924, den andre 1925. Ett liknande misslyckande skedde i en annan process år 1931, då de anklagade förklarade att den i exil levande ryske socialdemokra-

ternas ledare R. Abramovicz skulle sommaren 1928 ha hemligt vistats i Sovjetunionen och där bedrivit underjordisk undermineringsverksamhet mot Sovjet. Abramovicz kunde dock med stöd av hundratals vittnen och även med hjälp av gruppfoto­grafier ostridigt visa att han under den i Moskvaprocessen nämnda tiden vistats i Bryssel på Socialistiska Internationalens kongress. Nästa misslyckande i raden ägde rum under processen mot Zinovjev, Kamenev m. fl. i augusti 1936, då en av de anklagade (Goltzmann) i en detaljerad skildring beskrev sitt möte med Trotskij år 1932 i hotell »Bristol» i Köpenhamn; nämnda hotell existerade dock tyvärr inte sedan år 1917. Strax efter den Radek-Pjatakovska processen råkade man ut för en ny liknande otur. Pjatakov meddelade nämligen, hur han i december 1935 hade flugit från Berlin till Oslo för att där underhandla med Trotskij. Han hade företagit resan med ett tyskt plan, vilket landade på Oslos flygfält. Enligt den norska regeringens officiella förklaring hade emellertid under hela december månad 1935 icke ett enda utländskt flygplan landat på flygfältet...

Att dessa misslyckanden varit ytterst komprometterande för de moskovitiska processerna är självklart. Ändå är det icke det värsta som diskrediterat dem. De som absolut ville tro att man ändå hade att göra med riktiga processer, kunna ju anföra att de anklagade i deras sataniskt trotskistiska slughet avsiktligt och på eget initiativ hittade på att ge lögnaktiga förklaringar för att därmed avslöja Sovjets rättegångsväsende och på detta sätt ge sovjetregeringen ett »tjyvnyp». Men det finns dock ett sakförhållande som slutgiltigt tillintetgör den sista smulan förtroende till dessa processer. Vissa erkännanden äro nämligen absolut omöjliga, något som måste ha varit väl bekant såväl för åklagaren som för sovjetregeringen och Stalin själv. Det är fallet t. ex. med den av den anklagade Krestinki avgivna förklaringen, att han redan vintern 1921—22 på Trotskijs uppdrag fört högförrädiska underhandlingar med den tyske generalen von Seeckt och med honom träffat t. o. m. en överenskommelse, enligt vilken han och Trotskij börjat samla spionageunderrättelser för den tyska generalstabens räkning och härför erhållit stora penningbelopp. Sådant tal kan bara tros av en som absolut icke kommer ihåg hur läget var 1921—22 och vilken roll som Trotskij spelade denna tid. Hela världen levde då ännu under efterdyningarna av de revolutionära skakningarnas vågor. Överallt trodde kommunisterna fanatiskt att dessa vågor snart skulle göra världsrevolutionen till en efterlängtd svepande

storm. Om någon skulle ha längtat efter denna stund med särskild passion, så skulle det ha varit Leo Trotskij, vilken som en oförbätterlig monomaniak alltjämt väntade på och förutspådde »den permanenta världsrevolutionen»; han gjorde det ännu många år senare, då alla med normalt förstånd utrustade människor redan för länge sedan måste ha förstått det fåfängliga i hans drömmar. 1921 stod Trotskij vid sidan av Lenin som en jämbördig kraft i spetsen för den världsomspännande kommunistiska rörelsen, lika berömd och inflytelserik som någonsin tidigare. Om Lenin skulle plötsligt dö, betraktades Trotskij utan minsta tvivel som hans självklare efterträdare som ledare både för sovjetregeringen och för den kommunistiska världsrörelsen. Bara några månader tidigare hade han såsom röda arméns överbefälhavare segerrikt avslutat det ryska inbördeskriget och inhöstat stor popularitet för dessa sina insatser. Och under dessa förhållanden skulle han som en besoldad spion ha trätt i den tyska generalstabens tjänst för att skaffa sig medel till den underjordiska kampen mot det kommunistiska partiet!

Om någon skulle berätta att han med egna ögon hade sett hur floden börjat rinna uppför berget, skulle ingen med sunt förnuft utrustad människa tro honom, om han så med ed bekräftade sina ord och angav, låt oss säga, tusen vittnen som ville bestyrka hans påstående. Lika litet kan man sätta tro till ett enda ord av det som biträdande utrikesministern Krestinski berättade om Trotskijs överenskommelse med tyska generalstaben åren 1921—22. De olyckliga offren för fanatism, vidskepelse och barbari brukade under medeltidens häxprocesser ofta avge exakta beskrivningar om hur de ridande på kvastskäft flugit till själva djävulen och vilka underhandlingar som de fört med honom. I nutiden använder man i Moskva flygplanet som transportmedel i stället för kvastskäftet och Trotskij får uppträda i stället för djävulen — däri består hela skillnaden.

Ovillkorligen ställa sig somliga frågan: hur skall man förklara att de omtalade processerna iscensattes så utomordentligt slarvigt och dåligt? Ryssarna äro ju de talangfullaste skådespelare och regissörer i hela världen. En orsak är naturligtvis att finna i ryssarnas sedan gammalt kända nonchalans och i den allmänt låga kulturella nivå som är speciellt karakteristisk för *Sovjet-Ryssland*. Om dessa processer iscensatts i Tyskland, skulle det ha skett med tysk grundlighet, och de diskrediterande regifelen skulle säkerligen ha uteblivit. Den huvudsakliga förklaringen är

dock att finna i processernas ändamål. Såsom Davies mycket riktigt och träffande anmärker, voro de en dramatisering av propagandan.

»Det skulle för det första utgöra en varning åt alla existerande och potentiella konspiratörer inom Sovjetunionen, för det andra misskreditera Trotskij utomlands och för det tredje samla folkopinionen bakom regeringen till motstånd mot yttre fiender, nämligen Tyskland och Japan. Under rättegången utnyttjades alla propagandamedel för att över hela landet sprida de drastiska bekännelserna. Tidningarna voro fyllda icke blott med referat över förhandlingarna utan också med de häftigaste och hätskaste anfall mot de anklagade. Radion sände hela tiden.» (Rapport ¹⁷/₂ 1937.)

Och eftersom detta dramatiserande var avsett för de breda massorna på deras låga och primitiva kulturnivå, hade ett efterbildande av Shakespeares och Belascos sceniska metoder inte blott varit absolut onödigt utan även inte önskvärt, ja, i sig självt skadligt. För primitiva massor passar allra bäst en ytterst primitiv iscensättning, varvid historiska eller psykologiska sanningar inte det minsta behöva beaktas. Ingen, för vilken livet och friheten är kär, vågar ändå kritisera.

Slutligen kan man inte låta bli att anmärka: alla författare med verklig kunskap om Sovjetryssland, vilka tagit till orda om »Moskvarättegångens gåta», äro enstämmigt av samma uppfattning, nämligen att såväl åklagaren som de anklagade uppträdde vid rättegången endast som skådespelare i roller, som fastställts av GPU vid förhören och som de anklagade av en eller annan orsak voro tvungna att spela. Denna åsikt delas t. ex. av Souvarine, Karlgren, Max Eastman och Louis Fisher, som alla mycket grundligt känna Sovjetryssland inte bara genom böcker.

Den sensationella upptäckt om Moskvaprocessen, som Davies efteråt i slutet av juni 1941 tycker sig ha gjort, visar sig därmed vara endast imaginär. För dess riktighet fattas det varje reell grund. På de anklagades vittnesbörd kan ingenting grundas, ty deras förklaringar ha icke något med objektiv sanning att skaffa. Hemligheten med Rysslands oväntat stora militära motståndskraft består inte däri, att Stalin förstod att i god tid tillintetgöra de ryska »quislingarna» och därmed slå ett farligt vapen ur Hitlers hand, vilket denne haft i beredskap för att i händelse av krig med Ryssland tilldela detta ett förintande slag.¹ Att det ryska kommu-

¹ Egentligen är organiserandet av en femte kolonn à la Quisling, Mussert & C:is i Stalins Ryssland tekniskt omöjligt och otänkbart. Sådant förutsätter åtminstone

nistiska partiets gamla ledargarde, som under årtionden varit Lenins närmaste medkämpar, i verkligheten skulle nästan hela tiden ha varit den kommunistiska regimens hemliga dödsfiender samt sovjetfientliga agenter besoldade av främmande stater — en sådan fantastisk sak kan framläggas endast för den blinda ryska folkmassan, som under två decennier matats med idel grovt tendentiös, falsk propaganda och som genom brutal terror systematiskt avväjts från att tänka självständigt. Ingen enda människa, som känner Rysslands politiska väg under de sista 30 till 40 åren, kan ett ögonblick ta denna grova propagandalögn allvarligt. Alla de beryktade anklagade voro nog i skarp opposition mot Stalin. Säkerligen smidde de ofta sinsemellan planer, på vilket sätt de skulle kunna stöta honom och ersätta hans diktatur med en ny regering, i vilken de själva naturligtvis skulle spela ledande roller. Mycket sannolikt övervägde de också planer, hur de skulle i praktiken genomföra denna omvälvning, och antagligen togos även några förberedande steg till att förverkliga dem. Just därför var Stalin tvungen att tillintetgöra dessa personer. Men att de skulle ha varit tyska, japanska och polska besoldade hemliga spioner, kan endast vara dikt, som passade utmärkt för att upphetsa krigspsykosen och för att egga till den fiendskap mot utlandet, som de senaste åren uppmammades i en alltmer hysterisk form. Dessutom var det inte nog för Stalin att bara fysiskt förintä forna ledande partipampar, med vilka han fått föra en svår och förgiftad kamp om makten och vilka genom att låta förstå sin andliga överlägsenhet djupt sårat hans självmedvetande. Han ville också moraliskt i högsta grad förnedra dem. Stalin lär ju själv en gång i en intimare krets ha antytt att den högsta lycka han känner är en väl förberedd vedergällning.

Vid de verkliga orsakerna till Rysslands stora militära motståndskraft ha vi här inte möjlighet att uppehålla oss. Det må bara anmärkas här, att Stalin och Ryssland äro Hitler och den tyska härledningen allt tack skyldiga för deras militärpolitik och krigsföringsmetoder. I stället för att framkalla upplösning inom röda armén och bakom fronten hade de förenat hela det ryska folket kring Stalin och drivit det att kämpa med fanatisk förtvivlan för sitt land. Hitlers militärpolitik i »östrummet» är ett rekord av politisk okloket. Mycket riktigt har en snillrik person sagt: »en

någon möjlighet att organisationer lagligen eller åtminstone halvt lagligt faktiskt kunna bildas och utöva sin verksamhet. I Stalins rike saknas dessa förutsättningar fullständigt.

motståndare, som begår ödesdigra fel, är vanligen den bästa bundsförvanten».

Även Davies' åsikter om Sovjetrysslands allmänna utvecklingstendenser visa sig otillräckligt begrundade. De kunna sammanfattas i följande: Då Lenins och Trotskijs ursprungliga kommunistiska principer stå i motsättning till den mänskliga naturens grundläggande egenskaper och därför inte äro utförbara i det verkliga livet, ha de redan för länge sedan kastats åsido. Nu för tiden härskar i stället för kommunismen något slags statssocialistiskt system, som undan för undan i växande utsträckning tillämpar kapitalistiska principer samt ständigt och oemotståndligt drages allt längre åt höger. Både av praktiska och ideologiska skäl är Sovjetregeringen uppriktigt hängiven freden, menar Davies vidare. Sovjetregeringens ledare drivas i grund och botten av altruistiska motiv: deras mål är att främja mänsklighetens broderskap, att ge folkets breda lager bättre livsbetingelser och att skapa en samhällsordning, i vars hägn människorna kunna leva på jämställd fot och med de etiska idealen för ögonen. Synbarligen är Davies också benägen att tro — ehuru han icke just direkt utsäger det — att sovjetsystemet utvecklar sig i demokratisk riktning och att man i en nära eller fjärran framtid kan vänta att alla medborgerliga friheter, bl. a. också religionsfriheten, skola införas och kringgärdas med konstitutionellt skydd.

De som något djupare känna sovjetsystemet kunna tyvärr omöjligen dela dessa Davies' optimistiska åsikter. Att kommunismen i de höga teoriernas och utopiska svärmeriers värld utgår från altruistiska motiv och utlovar mänsklighetens broderskap, garanterar i och för sig inte att kommunisternas gärningar på minsta sätt motsvara deras vackra principer. Inte heller den kristna trons höga etiska normer ha kunnat hindra att man i Kristi namn massvis bränt levande människor på bålet eller begått andra vidriga ogärningar. Max Eastman, som under många år var en av de amerikanska kommunistledarna och grundligt känner Ryssland, ger i sin år 1941 författade bok »Socialismens kris och Stalins Ryssland» om detta Ryssland följande omdöme: »I stället för att vara bättre är stalinismen värre än fascismen, mera hänsynslös, mera barbarisk, mera godtycklig, mera amoralisk, mera antidemokratisk och ännu mera hopplös och skrupelfri.»

Så länge Stalins obegränsade despotism härskar över Ryssland, är det naivt att tala om något slags ständig förskjutning åt höger eller vänster. Davies själv har i sitt brev till Sumner Welles ^{22/s}

1939 anmärkt, att Stalin och de andra sovjetledarna äro realister och att »det allt övervägande motivet för Sovjetryssland har ständigt varit dess eget intresse». Att till varje pris bevara, befästa och utvidga en oinskränkt makt är Stalins liksom Hitlers och Mussolinis enda grundtanke, och för denna äro de varje ögonblick redo att offra alla andra principer. Den stalinska politiken kan därför icke alls ha någon säker kurs vare sig åt höger eller åt vänster. Endast ett är visst: att i riktning mot demokrati och medborgerliga friheter kan den aldrig utveckla sig. Det är de nutida diktaturstaternas fatala öde att vägen tillbaka till en balanserad och icke-dynamisk statsordning, där rätt, mänsklig frihet och humanitet härska, är stängd för dem. Av intresse att bevara sin regim finna de då och då nödvändigt att släppa litet efter på trycket men det göres endast svagt och temporärt. Trenden hos dessa regimer är tvärtom att deras järnhårda grepp om folken steg för steg skärpas. Det har den kommunistiska diktaturens utveckling i Ryssland visat med rentav bländande klarhet, och detsamma kan iakttas i Italien och Tyskland.

Enligt Davies skulle såväl Stalin som sovjetregeringen både av praktiska och ideologiska motiv vara uppriktigt hängivna freden. Det rakt motsatta påståendet är här riktigt. Vid sidan av veder-gällningslusten är Stalins starkaste passion utan tvivel den obegränsade, man kan säga titaniska maktlystnaden. Utan detta karaktärsdrag skulle han aldrig besegrat sin medtävlare i kampen om Lenins arv och stigit till enväldshärskare över det jätttestora Ryssland. Aldrig skulle Lenin på höjden av sin obegränsade makt ha tålt sådana orgier i avgudandet av sin person, som Stalin för sin del låter firas i Ryssland sedan femton år. Är inte denna officiellt anordnade avgudadyrkan ett värtaligt bevis för Stalins titaniska makt- och ärelystnad? Under hela sovjetregimens tillvaro har Ryssland då och då skakats av svåra inre kriser, varav de beryktade och uppseendeväckande processerna bära vittne. Alla våldsregimer, som inte förstått att tillfredsställande lösa sina inre problem och därmed övervinna spänningen i sitt inre liv, känna alltid en mycket stor frestelse till utrikespolitiska äventyr. Vilket mäktigt vapen i form av en jättelik militär kraft har Stalin inte hunnit skapa för sådana äventyr! Den nationella anda, som man i Ryssland uppeggat med hjälp av den mest intensiva propaganda sedan 7 à 8 år tillbaka, är inte en sund och positiv nationell patriotism, som aktar också andra folks frihet och oberoende. Tvärtom — den är en ytterst krigisk, med agressiva tendenser

utrustad stor-rysk chauvinism, som man även kan utläsa i skildringarna hos Davies trots att denne eljest är så vänlig stämd mot Sovjetryssland. Denna aggressiva chauvinism begagnar som ett mycket farligt vapen den kommunistiska myten samt som femtekolonnare de understödda kommunistiska partierna i andra länder. Icke någon annan än Lenin har sagt om Stalin, att denne är en stor-rysk nationalist. Hans uppträdande särskilt under de senaste åren har helt besannat denna karakteristik.¹

Därför visar sig Davies optimistiska omdöme om Sovjetryssland såsom en ständigt mot höger graviterande, hän mot demokrati och medborgerliga friheter styrande stat vara — sanningen att säga — mycket farliga illusioner. Men man förvånar sig inte över att en av Moskva-diktatorns trognaste, nuvarande ambassadören i Washington, Litvinov, hälsat denna bok med ett så varmt beröm.

¹ Observatörer med bristfällig kännedom om saken äro lätt vilseledda av att Stalin på ett beundransvärt tålmodigt sätt förstär att bida det rätta ögonblicket och den gynnsamma situationen. Det kallt kalkylerande förståndet, som nyktert bedömer förhållandena, härskar över hans impulser. Under de år, då han med största energi utvecklade Rysslands militära styrka, lät han Litvinov hålla storslagna fredstal i Genève och driva ivrig diplomatisk verksamhet, skenbart för »den odelbara fredens» trygghet. Just i det ögonblick, då världen råkade in i den akutaste krigsfaras zon och största kraftansträngningar voro nödvändigare än någonsin för att rädda freden, avskedades Litvinov för att vila på lagrarna efter sitt ansträngande fredsarbete. Att Litvinovs ersättande med Molotov den 5 maj 1939 stod i sammanhang med hemliga förhandlingar med Tyskland, vilka utmynnade i Stalin-Ribbentrops pakt av den 23 augusti 1939, kan nu för tiden anses obestridligt.